

HET DICTATORVIRUS

Frank Schaper

HET DICTATORVIRUS

Wat Poetin gemeen heeft met Napoleon,
Hitler, Xi Jinping en Erdoğan

Scriptum

Eerste druk, november 2015
Tweede herziene druk, augustus 2022

Copyright © 2015/2022 Frank Schaper
Grafische vormgeving binnenwerk en cover www.igraph.be
Illustratie cover © Shutterstock
Auteursportret cover © Rob van der Voort

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd in enige vorm of op enige wijze zonder schriftelijke toestemming met uitzondering van korte citaten als onderdeel van kritieken en boekbesprekingen.

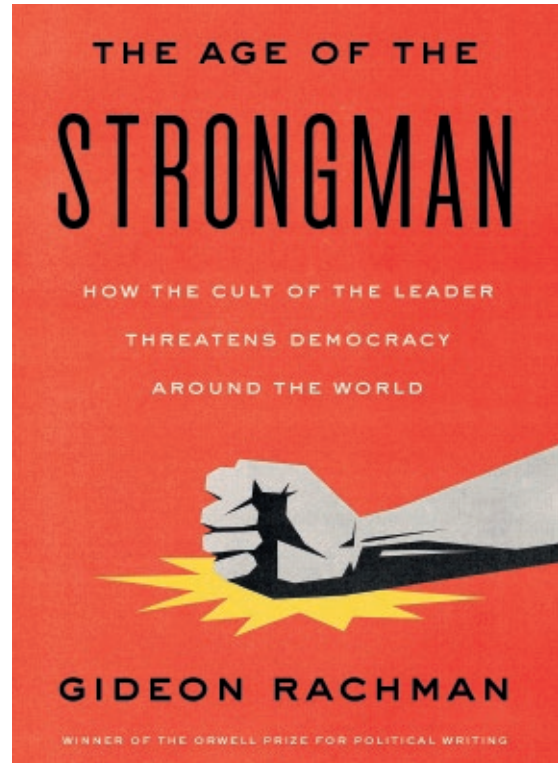
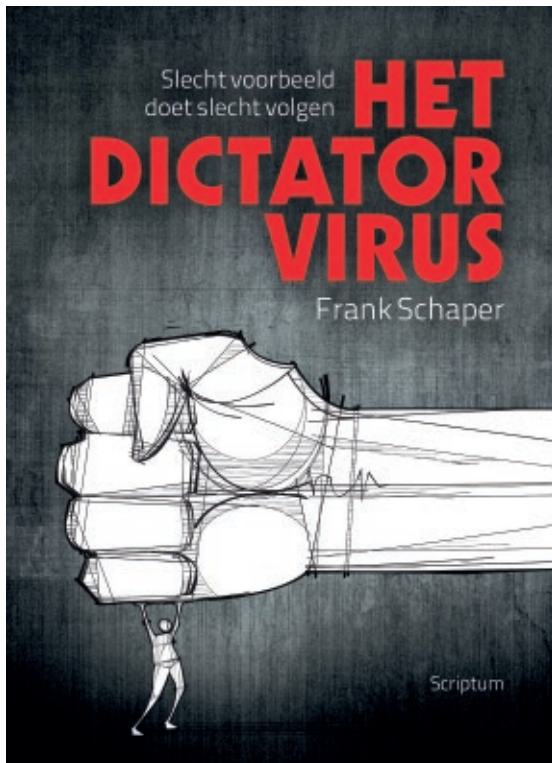
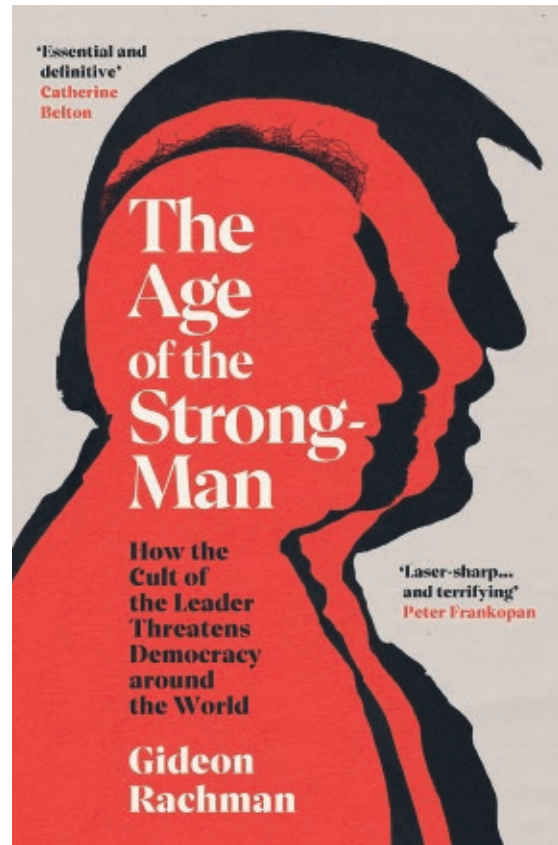
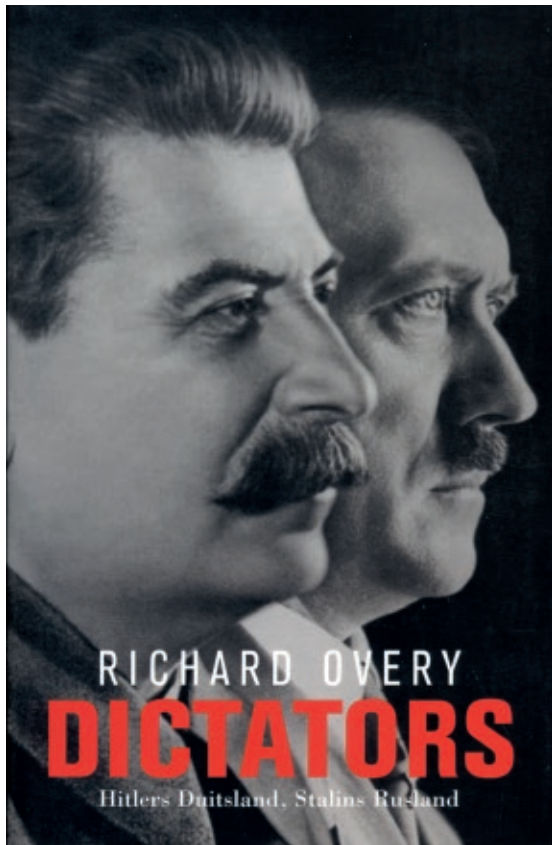
ISBN 978 94 6319 258 3 | NUR 801/740

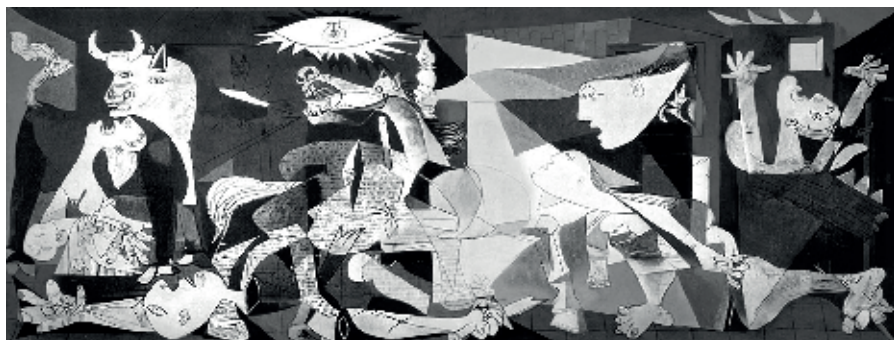
www.scriptum.nl
info@scriptum.nl

www.frankschaper.nl

INHOUD

INLEIDING HOE DICTATORS ELKAARS LEIDERSCHAP KOPIËREN	7
1 OORLOG <i>Alexander de Grote, Julius Caesar en Napoleon Bonaparte</i>	25
2 GROOTHEIDSWAAN <i>Napoleon Bonaparte en Jean-Bédél Bokassa</i>	37
3 ZELFVERRIJKING <i>François 'Papa Doc' en Jean-Claude 'Baby Doc' Duvalier</i>	45
4 CHAUVINISME <i>Charles de Gaulle en Nicolas Sarkozy</i>	51
5 VIJANDBEELD <i>Adolf Hitler</i>	61
6 DE EVOLUTIE VAN DICTATORS	97
7 SEKTEGEDRAG <i>Paus Pius IX tot Pius XII</i>	103
8 STAATSTERREUR <i>Francisco Franco, Augusto Pinochet en Jorge Videla</i>	117
9 ZELFRECHTVAARDIGING <i>Jorge Videla</i>	131
10 PERSOONSCULTUS <i>Jozef Stalin en Saddam Hoessein</i>	139
11 BEDROG <i>Moammar al-Qadhafi, Silvio Berlusconi en Bashar al-Assad</i>	147
12 REVOLUTIES <i>1989 en 2011</i>	157
13 PROPAGANDA <i>Fidel Castro en Hugo Chávez</i>	169
14 MACHTSBEHOUD <i>Kwame Nkrumah, Robert Mugabe en Kim Il-sung</i>	179
15 EXPANSIEDRIFT <i>Dzjengis Khan, Mao Zedong en Xi Jinping</i>	193
16 GEHEIMEN <i>Vladimir Poetin</i>	209
17 DE DEMOCRATISCHE DICTATOR <i>Viktor Orbán, Abdul Fatah al-Sisi en Recep Tayyip Erdoğan</i>	275
EPILOOG POETINS WATERLOO	291
GEBRUIKTE BRONNEN	311
BRONVERMELDING ILLUSTRATIES	314
REGISTER	318

INLEIDING

HOE DICTATORS ELKAARS LEIDERSCHAP KOPIËREN

Slecht leiderschap is de vloek van de menselijke geschiedenis, met talloze oorlogen en 100 miljoen vluchtelingen tot gevolg. In dit boek beschrijf ik 31 voorbeelden van dictators, die hun praktijken door de eeuwen heen van elkaar hebben afgekeken en waar nodig hebben aangepast aan hun tijd. Ook in democratieën vinden zij hun weg naar de top. Goed/slecht leiderschap heeft twee dimensies. Ten eerste 'goed/slecht' in morele zin, en ten tweede 'goed/slecht' in effectieve zin, oftewel succesvol of niet succesvol. Met zijn brute, maar onsuccessvolle poging geheel Oekraïne te veroveren verzekerde Vladimir Poetin zich in 2022 van een plaats in de geschiedenis als een slechte leider in beide opzichten. Slechte leiders heten Dictator, Caesar, Keizer, Khan, Koning, Paus, Sultan, Tsar, Duce, Führer, Caudillo, Jefe, Geweldige Leider of President voor het Leven. De afgelopen jaren is de term '*strongman*' in zwang geraakt. De boeken *Strongmen, How they rise, why they succeed, how they fall*, van Ruth Ben-Ghiat (2020) en *The age of the strongman* van Gideon Rachman (2022) gebruiken die term. Ik noem ze allemaal dictator.

Wie een dictator wil begrijpen moet zijn rolmodellen bestuderen. Slecht leiderschap blijkt namelijk zo besmettelijk als een kwaadaardig virus. Ieder mens volgt bewust of onbewust meerdere voorbeelden na.

In 2009 beschreef ik dit rolmodel-effect in mijn boek *Hoe je een geboren leider wordt*. Dat onze voorbeelden in hoge mate ons werk, onze woorden en onze daden bepalen was ook bekend bij de schilder Pablo Picasso, getuige zijn uitspraak 'goede kunstenaars kopiëren, grote kunstenaars stelen.' Zijn unieke stijl ontwikkelde hij door eerst de kunst letterlijk bij anderen af te kijken. Goya's weergave van Napoleons invasie in Spanje was één van zijn inspiratiebronnen. Picasso's *Guernica*, de verbeelding van een hels bombardement tijdens Franco's burgeroorlog, werd in april 2022 de inspiratiebron voor een actuele cover van Simon Spilburg over Poetins helse oorlog in Oekraïne.

Slecht voorbeeld doet slecht volgen. Dictators spiegelen zich vooral aan de stijl en acties van een of meer voorgaande dictators. Napoleon, Peter de Grote, Catharina de Grote, Stalin en Joeri Andropov waren belangrijke inspiratiebronnen voor Poetin. Zonder hun voorbeelden zou hij naar mijn mening De Krim niet hebben geannexeerd in 2014. In de eerste druk van *Het dictatorvirus*, gepubliceerd in 2015, eindigde ik mijn hoofdstuk over Poetin met de vraag of Oekraïne zijn Waterloo zou worden. Het antwoord liet zeven jaar op zich wachten. Zijn mislukte invasie op 24 februari 2022 was voldoende reden voor een nieuwe editie van dit boek, met een herziene inleiding en een geheel nieuwe epiloog, genaamd 'Poetins Waterloo'.

Historicus Maarten van Rossum zei op 23 februari bij het avondprogramma *Op1* 'dat we nu een tijdelijk eindpunt hebben bereikt en dat er van een grote omvangrijke militaire operatie, waarbij tienduizenden militairen betrokken zouden zijn, in ieder geval voorlopig geen sprake zal zijn.' Hij had Poetin verkeerd ingeschat, net als vele anderen. Een paar uur later trok Poetins leger met 190.000 soldaten van drie kanten Oekraïne binnen. Voor Xi Jinping was de invasie echter geen verrassing. Een paar weken voor 24 februari, de dag waarop Poetin zijn invasie van Oekraïne begon, tekenden Xi Jinping en Poetin een gezamenlijke verklaring dat *'de vriendschap tussen de twee staten geen limieten kende'* en dat zij geen verdere uitbreiding van de NAVO wensten. Zij beschreven hun eigen politieke systemen als *'oprechte democratie'*. Zij logen. Dictators begrijpen elkaar en weten dat zij liegen.

'Dictator' was in het oude Rome de benaming voor een magistraat met absolute macht, benoemd in geval van nood voor een korte periode. In dit boek hanteer ik de volgende definitie: *'een dictator is een heerser met totale macht over een land.'* Hij komt aan de macht door een staatsgreep, revolutie, erfopvolging of door al dan niet frauduleuze verkiezingen en doet vervolgens alles wat nodig is om zijn macht uit te breiden en om koste wat kost aan de macht te blijven. Poetin en Xi Jinping hadden hun eigen presidentschap inmiddels tot hun dood geregeld en konden

hun gang gaan zonder noemenswaardige oppositie in eigen land.

Dictators begrijpen elkaars logica. Vladimir Poetin en Xi Jinping sloten aan de vooravond van de Olympische Winterspelen in februari 2022 een geheime deal, waarvan de details waarschijnlijk pas ver na hun dood aan het licht zullen komen. De hoofdlijnen laten zich echter gemakkelijk raden. Poetin had een enorme Russische troepenmacht verzameld aan de noord-, oost- en zuidgrenzen van Oekraïne en had de steun nodig van China. Hij beweerde al jaren dat Oekraïne geen echt land was, maar een onlosmakelijk onderdeel van Rusland. Onder de ogen van de hele wereld bereidde Poetin een invasie voor, terwijl hij beweerde dat het slechts om 'oefeningen' ging. Hij loog. Xi Jinping begreep dat. Wij niet.

Poetin en Xi Jinping haatten de dominantie van de Verenigde Staten. Rusland wilde weer een wereldmacht zijn en haar buurlanden (lees: koloniën) heroveren. China wilde nummer 1 van de wereld worden. Xi Jinping was bezig Taiwan te omsingelen en te isoleren, zowel economisch als militair. Hij loog al jaren dat het geen echt land was, maar een provincie van China. De rest van de wereld was meegegaan in die leugen. Als het Poetin zou lukken Oekraïne te overweldigen, zonder al te veel tegenwerking van het zwakke, verdeelde Westen, kon Xi Jinping Taiwan inlijven. Elke dictator wil zijn territorium uitbreiden.

Dictators zijn bendeleiders, vertrouwd met terreur. Mensenrechten en mensenlevens spelen geen rol. Poetin zeurde niet over het lot van de Oeigoeren in China en Xi Jinping zeurde niet over het lot van de Tsjetsenen en de Oekraïense bevolking. Als twee maffiabazen tijdens een sportevenement bespraken zij hun territoria (de cartoon is van Jos Collignon). Vriendelijk verzoek van Xi Jinping aan Poetin om de invasie pas te starten na de afsluitingsceremonie van de Winterspelen in Beijing. Geen probleem. Brood en spelen zijn belangrijk, dat begrijpt elke dictator, en zeker sportfanaat Poetin. Zelfhad hij in 2014 ook eerst zijn eigen Winterspelen in Sotsji afgerond op 23 februari om pas in de nacht van 26 op 27 februari te beginnen met het annexeren van De Krim door het schiereiland te overspoelen met ‘groene mannetjes’. Xi Jinping sloot zijn Winterspelen derhalve netjes af op 20 februari, zonder dat zijn Russische *partner in crime* zijn feestje had verstoord. Poetin startte zijn invasie zoals beloofd pas vier dagen later. Een vriendendienst. De officiële reactie van China luidde: ‘*De Russische operatie in Oekraïne is geen invasie*’. Ook een vriendendienst.

De geschiedenis herhaalt zich niet, wij herhalen de geschiedenis. Maar dan net even anders. Stalin en Hitler sloten bijvoorbeeld in augustus 1939 een militair aanvalsverdrag, waarna het Rode Leger Polen vanuit het oosten binnenviel en de Wehrmacht hetzelfde deed vanuit het westen. Timothy Snyder schreef in

De weg naar onvrijheid (2018) dat de Duitsers die Polen binnenvielen beweerden dat de Poolse staat niet bestond. De Sovjets, die zij in het midden tegenkwamen, beweerden precies hetzelfde. De claim dat een ander land niet echt bestaat dient als zelfrechtvaardiging om dat land in te pikken. De Sovjet-Unie annexeerde vervolgens Estland, Letland, Litouwen en viel Finland binnen, terwijl Duitsland Frankrijk, België en Nederland binnenviel, met economische steun van de Sovjet-Unie. Pas toen Hitler Stalin verried met zijn invasie van de Sovjet-Unie in 1941 (operatie Barbarossa) werd nazi-Duitsland de vijand van de Russen. Poetin herdenkt jaarlijks de overwinning op de Duitsers, maar ‘vergeet’ gemakshalve Stalins aandeel in de opkomst van de nazi’s. Dictators herschrijven de geschiedenis graag in hun eigen belang.

Op 23 februari 2022, daags voor de invasie, schreef columnist Bert Wagendorp: ‘Vladimir Poetin hoort bij de drie machtigste individuen ter wereld, maar niemand begrijpt hem echt. Dat is spijtig, want als we hem zouden begrijpen, zou dat ons iets zeggen over zijn beweegredenen en konden we beter inschatten hoe gevaarlijk hij is. Wat gaat er om in dat roerloze hoofd? Wat heeft hij zich voorgenomen en waartoe is hij bereid?’ Poetin gaf de volgende dag antwoord: Oekraïne binnenvallen was zijn voornemen en hij was tot alles bereid. Wie dit boek leest begrijpt Poetin en andere dictators beter en zal minder vaak worden verrast.

Staatsgrepen

Fanatieke volgers

Hersenspoeling
en censuur

Monumenten
en symbolen

15 UITINGSVORMEN

Geheime Diensten

Corruptie

Annexaties

Chauvinisme

Persoonscultus

- 1 Grootheidswaan
- 2 Zelfverrijking
- 3 Sektegedrag
- 4 Staatsterreur
- 5 Zelfrechtvaardiging
- 6 Bedrog
- 7 Propaganda
- 8 Machtsbehoud
- 9 Expansiedrift
- 10 Geheimen

10 KENMERKEN VAN EEN DICTATOR

Repressie

Vijandbeelden

Revoluties

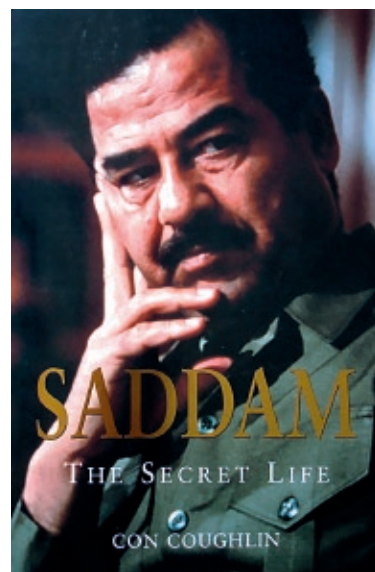
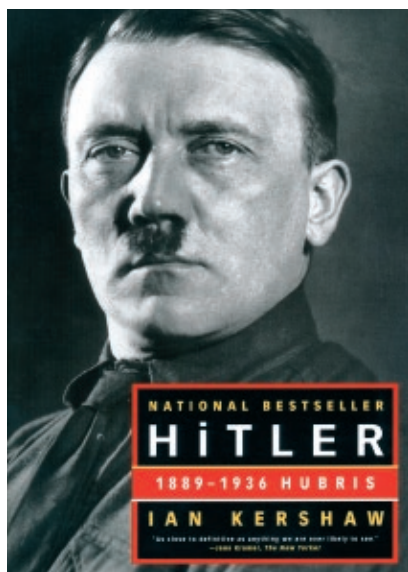
Brood en spelen

Wetsaanpassingen en
schijnverkiezingen

Oorlog

Dictators als Poetin en Xi Jinping hebben niet alleen veel gemeen met elkaar, maar ook met tientallen andere dictators, zoals Adolf Hitler, Jozef Stalin en Saddam Hoessein. Ik heb tien universele kenmerken en vijftien veel voorkomende uitingsvormen geïdentificeerd. De rode draad van *Het dictatorvirus* is dat elke dictator in de ontwikkeling van deze kenmerken en uitingsvormen gebruikmaakt van voorbeelden, rolmodellen. Dat Jozef Stalin bijvoorbeeld hét idool was van Saddam Hoessein wordt in diens biografie door auteur Con Coughlin duidelijk beschreven. De implicaties voor Irak waren enorm. Saddams lange tocht naar de absolute macht en de manier waarop hij Irak vervolgens regeerde waren volledig geënt op het voorbeeld van zijn rolmodel. Wie Saddams leiderschapsstijl wil begrijpen, moet dus Stalin bestuderen.

Om dit rolmodeffect te illustreren vormen de kenmerken en de uitingsvormen elk een thema van een hoofdstuk. In deze inleiding bespreek ik de samenhang tussen alle **kenmerken** en de **uitingsvormen**.

De eerste vijf kenmerken zijn in hun onderlinge logica essentieel. **Groothedswaan:** dictators beschikken schijnbaar achteloos over het lot van zowel volgers als niet-volgers. Zij beslissen op eigen gezag over leven, dood en welbevinden. Ze zijn de hoog-

moed voorbij en wanen zich als een god of door God gezonden. **Zelfverrijking:** dictators stellen hun eigen belang altijd boven dat van anderen – wat zou het volk, dat alles aan hen te danken heeft, immers zonder hun leider moeten? Zij belichamen de staat, zij *zijn* de staat. Aangezien alles van de staat is is alles dus van hen. **Sektegedrag:** een sekte is een geloofsgemeenschap met een dominante leider. Een dictator gedraagt zich als de stichter of beheerder van zijn eigen gemeenschap, partij of clan, met zijn eigen leer of interpretatie daarvan. Sekteleden voelen zich uitverkoren en verheven boven buitenstaanders en versterken door hun gedrag de groothedswaan van de leider. **Staatsterreur:** beïnvloeding door angst in te boezemen bij zowel tegenstanders als volgers is de voorkeursstijl van dictators, wiens legitimiteit meer op principes van kracht en macht is gebaseerd dan op gezag. Gekoppeld aan het staatsmonopolie op geweld is de terreur van een dictator per definitie staatsterreur. **Zelfrechtvaardiging:** aangezien hun wandaden diep van binnen conflicteren met een positief zelfbeeld zijn dictators noodzakelijkerwijs meesters in het rechtvaardigen van hun acties. Hun eigen terreur is 'nodig' om tegenstanders te bestrijden, die zij het liefst 'terrorist' noemen. De vijand is altijd erger dan de dictator zelf. Hij is immers de 'Redder van het Volk'.

Martyrs' Cemetery

1975 – Noord-Korea

National Heroes' Acre

1981 – Zimbabwe

Heroes' Acre

2002 – Namibië

De volgende vijf kenmerken van een dictator hangen samen met de eerste vijf. **Bedrog:** voor een dictator zijn alle middelen geoorloofd. Liegen is een deugd. Ontkennen en misleiden is de norm, het doel heiligt immers de middelen. Hoe meer een dictator in zijn eigen leugens gelooft, hoe overtuigender hij is. Zelfbedrog en het bedriegen van anderen versterken elkaar. **Propaganda:** wie zijn volgers wil beïnvloeden moet de informatiestroom controleren. Aangezien volledige openheid en objectiviteit verwarring bij zijn volgers zouden creëren is propaganda essentieel. Idealiter beheerst de dictator alle media-uitingen en herschrijft hij zelf zijn eigen geschiedenis én die van zijn volk. Cartoonisten die de dictator belachelijk maken zijn gevaarlijk. **Machtsbehoud:** macht is nodig om steeds nieuwe doelen van de dictator mogelijk te maken. Bovendien is macht verslavend. Aangezien het verlies van macht tot desastreuze gevolgen zou leiden voor hemzelf en zijn clan doet een dictator er alles aan om aan de macht te blijven. Wetten en verkiezingen zijn er om gemanipuleerd te worden. Het volk moet volgen, niet beslissen. **Expansiedrift:** wie zich sterk voelt wil zijn territorium en bezittingen niet alleen verdedigen, maar ook uitbreiden. Hoe meer gebied, hoe meer status, hoe meer rijkdom. Hoe groter het rijk, hoe meer volgers, hoe meer macht. Hoe sterker de dictator, hoe

meer testosteron, hoe hoger zijn plek in de pikorde der machthebbers. **Geheimen:** de dictator zou van zijn voetstuk vallen als zijn ware aard, zijn diepste onzekerheden, zijn echte doeleinden, zijn grootste wangedaden en zijn grootste leugens aan het licht zouden komen. De waarheid zou hem zwakker en zijn tegenstanders sterker maken. Onwelgevallige feiten moeten daarom ten koste van alles geheim blijven. Aangezien de waarheid wordt gevreesd, zijn onafhankelijke journalisten en vrije pers de natuurlijke vijanden van een dictator.

De vijftien uitingsvormen van een dictatorschap vloeien logisch voort uit bovengenoemde kenmerken. **Monumenten en symbolen** behoren tot de meest zichtbare uitingsvormen van een dictatorschap en zijn bij uitstek kopieerbaar. Napoleon en Hitler namen de gouden adelaarsstandaard van de Romeinen over voor hun legers. Robert Mugabe, president van Zimbabwe, keek niet alleen de terreurmethoden af van zijn Noord-Koreaanse rolmodel Kim Il-sung, maar ook diens smaak voor monumenten. Kim Il-sung had bijvoorbeeld in Pyongyang een hoge toren laten bouwen, met een heldhaftig beeld ervoor, de *Juche-toren*. Kim Il-sung had in 1975 ook een speciale begraafplaats ingericht voor alle nationale helden, het *Revolutionary Martyrs' Cemetery*. Zoiets wilde Robert ook.

Panorama Hosni Mubarak

1989 – Egypte

Panorama Hafez al-Assad

1998 – Syrië

Kims *Martyrs' Cemetery* was vooral bestemd om het volk de juiste rolmodellen te geven: zijn eigen familie en loyale militaire en politieke handlangers. Mugabe gaf in 1981 opdracht voor de bouw van een soortgelijk *National Heroes Acre* op een heuvel bij Harare. Van bovenaf gezien is het gemodelleerd naar een Kalashnikov AK-47, het wapen van de revolutie. Hier liggen nu vooral militairen begraven, naast politici van Mugabe's eigen ZANU, zijn overleden zusters en zijn eerste vrouw, met de inscriptie 'And make her the mother of nations'. Begraffenissen op *Heroes Acre* en de viering van Zimbabwe *Heroes Day* zijn propagandistische happenings waar Mugabe zijn leuzen uit kon storten over de menigte: 'Zimbabwe zal nooit meer een kolonie zijn!'

Het door zeven Noord-Koreaanse architecten ontworpen *National Heroes Acre* in Zimbabwe viel zo in de smaak bij Mugabe's Namibische collega's van de SWAPO, die al sinds de onafhankelijkheid in 1990 het land regeerden, dat zij ook zo iets wilden. De hand van hetzelfde Noord-Koreaanse ontwerp bureau, de Mansudae Art Studio, is duidelijk herkenbaar in het *Namibian National Heroes Acre*, gebouwd in 2002. Voor de liefhebber: Mansudae Overseas Projects bouwde ook monumenten in Ethiopië, Senegal, de Democratische Republiek Congo, Benin en Botswana en heeft ook de twee hierboven afgebeelde pano-

rama's in Egypte (1989) en Syrië (1998) gebouwd om de 'overwinning' op Israël te vieren tijdens de Yom Kippur Oorlog in oktober 1973. Kim Il-sung was niet alleen een lichtend voorbeeld voor Robert Mugabe, maar ook voor de Egyptische dictator Hosni Mubarak en de Syrische dictator Hafez al-Assad.

De combinatie van grootheidswaan, propaganda en het sektegedrag van zowel dictator als volgers leiden na enige tijd tot een ware **persoonscultus**, die steeds absurdere proporties kan aannemen. Het eindresultaat is dat in elke ruimte een portret en op elk plein een standbeeld van de dictator staat. Bij de eerstvolgende revolutie wordt met die symbolen meestal demonstratief afgerekend. **Geheime diensten** zijn voor dictators van cruciaal belang. Zij noemen die diensten 'veiligheids- of informatiediensten'. Deze dienen echter niet de veiligheid van het volk, maar die van het regime. Ofschoon zij betaald worden uit belastinggeld, verzamelen zij informatie *over* het volk *voor* de dictator, in plaats van informatie over de dictator voor het volk. Een dictator leidt in feite een staatsmaffia, waarbij **corruptie**, chantage en vriendsjespolitiek in hun ogen gelijkstaan aan normaal zakendoen. Dictators die anti-corruptieprogramma's afkondigen doen dit dus niet om de corruptie te bestrijden, maar om hun staatsapparaat te zuiveren van tegenstanders.

Veel voorkomende uitingsvormen van dictatoriaal leiderschap zijn **staatsgrepen** als middel om de macht te veroveren, en **wetsaanpassingen en schijnverkiezingen** om die machtspositie te beschermen of legitimiteit te verschaffen. Wetten zijn niet op dictators zelf van toepassing of ze veranderen deze in hun voordeel, want zij zijn wetgever én -uitvoerder. Wetten dienen hun belang, niet dat van hun onderdanen. Wat anderen niet mogen, mogen zij wel. Een dictator heeft dan ook **fanatieke volgers** nodig om zijn beleid uit te voeren, gebruikt **hersenspoeling en censuur** om het gewone volk te misleiden en **repressie** om protest te voorkomen of de kop in te drukken.

Maar een dictator moet het volk natuurlijk ook af en toe iets positiefs te bieden hebben. Zolang er stabiliteit en relatieve voorspoed is kan een dictator lange tijd weggelaten worden met zijn praktijken. Romeinse heersers gebruikten daarbij **brood en spelen** om het volk af te leiden en het eigen prestige te vergroten. Dat is nog steeds effectief. Denk aan de Olympische Spelen van Hitler in 1936, van Hu Jintao in 2008 en van Poetin in 2014, of het WK Voetbal van Videla's Argentijnse junta in 1978. Robert Lemm citeert in *Optocht der dictators* de Spaanse historicus/filosoof Gregorio Marañón: 'Dictators hebben theater nodig om aan de macht te blijven, variërend van publieke werken die de aandacht trekken tot en met het beramen van aanslagen op hun eigen leven.' Desondanks heeft elk dictatorschap een zekere houdbaarheidsdatum.

Abraham Lincoln heeft gezegd: 'Je kunt alle mensen enige tijd voor de gek houden, en sommige men-

sen kun je de hele tijd voor de gek houden, maar je kunt niet alle mensen de hele tijd voor de gek houden.' Onvrijheid leidt op den duur tot onvrede. Het onvermijdelijke gevolg van een langdurige dictatuur is dat een deel van het volk doorkrijgt dat het in een leugen leeft en gaat protesteren. **Revoluties** (en contra-revoluties) zijn daardoor een veel voorkomende uitingsvorm van een dictatorschap. Dictators zijn *zowel oorzaak als gevolg* van revoluties. Jarenlange staatsterreur, economische tegenslag en afkeer van de heersende elite kunnen een relatief klein incident doen uitgroeien tot een volksoptocht. Als deze uitmond in een revolutie is het uiteindelijke gevolg een chaos, waar de volgende dictator gebruik van maakt om een nieuwe cyclus te starten. Ik wijd een apart hoofdstuk aan de revolutiejaren 1989, waarin alle dictators van het Warschaupact ten onder gingen, en 2011, waarin de 'Arabische Lente' een aantal dictators ontthoonde.

Dictators reageren allergisch op bemoeienissen van buitenaf, maar zelf bemoeien ze zich intensief met de interne aangelegenheden van landen die zij tot hun invloedssfeer rekenen. De expansiedrift van een dictator uit zich in **annexaties**, met als voorwendsels: economische belangen veiligstellen, verloren gegane gebieden heroveren, 'eigen volk' in buurlanden weer binnen de landsgrenzen verenigen of de ruimte voor het eigen volk vergroten. Denk hierbij aan het annexeren van buurlanden door Napoleon, Tibet door Mao ('een re-integratie met het moederland') of het binnenvallen van Koeweit door Saddam (na mislukte besprekingen over olieprijsafspraken).

De annexatie van de Krim in 2014 door Vladimir Poetin is een recent voorbeeld. Poetins reden was strategisch (de Russische Zwarte Zeevloot heeft zijn thuishaven in Sebastopol) en hij claimde de ‘bescherming’ van de Russisch-talige bevolking op het Oekraïense schiereiland. Op 21 maart 2014 tekende hij een decreet, waarin hij de Krim ironisch geformuleerd ‘erkende’ als een ‘soeverein en onafhankelijk land’. Al in 2013 had Poetin met zijn motorvrienden, *De Nachtwolven*, over de Krim gereden met de Russische vlag als uiting van **chauvinisme**. Overdreven nationalisme leent zich gemakkelijk voor misbruik door een dictator. Dictators wakkeren het patriottisme aan om het voor eigen doeleinden te kunnen inschakelen. Het ophemelen van het eigen volk laat zich gemakkelijk combineren met het demoniseren van ‘de vijand’ en het afschilderen van andere volkeren, rassen of religies als minderwaardig of tweederangs. Niet alleen heeft een dictator een toenemend aantal echte vijanden, hij creëert ook **vijandbeelden** om zijn invloed op zijn volgers te vergroten. Om effectief te zijn kiest de dictator één of twee zogenaamde ‘vijanden van het volk’ en herhaalt dit thema eindeloos. Dictators wakkeren de angst aan voor minderheden en vijanden van buiten: angst voor de Joden en bolsjewisten (Hitler), voor de communisten (Pius XII en Videla) of voor het Westen en de ‘vijfde kolonne’ (Poetin). Hoe bang zijn volgers en hoe groter hun haat, hoe groter hun bereidheid om te strijden. De fanatieke volgers van de dictator gaan voor in die strijd en dwingen de rest van het volk om mee te doen.

De meeste **oorlogen** worden dan ook gestart door dictators. De bijbehorende propaganda bevat een verhoogde dosis chauvinisme en vijandbeelden om het volk in de juiste stemming te krijgen. Robert Lemm wijst in *Optocht der dictators* ook op een risico: ‘verlies van een oorlog is fataal.’ Denk aan Napoleons Russische expeditie, Mussolini’s deelname aan WO II, Hitlers invasie van de Sovjet-Unie en de invasie van de Falkland-eilanden door de Argentijnse junta.

Literatuur waarin dictaturen systematisch worden geanalyseerd is schaars. Het boek *Dictators and Dictatorships, Understanding: Authoritarian Regimes and Their Leaders* van Natasha Ezrow & Erica Frantz is een positieve uitzondering. Ezrow & Frantz wijzen er op dat het begrip ‘dictatuur’ (het regime) niet hetzelfde is als ‘dictator’ (de persoon). Bovendien is de ene dictatuur de andere niet. Ezrow & Frantz maken een nuttig onderscheid tussen verschillende soorten dictaturen: ‘militaire dictaturen’ (voorbeeld: Argentinië 1976–1983), ‘eenpartijdictaturen’ (voorbeeld: China 1949 tot heden), ‘persoonlijke dictaturen’ (voorbeeld: Spanje 1939–1979, onder Francisco Franco), ‘monarchieën’ (voorbeeld: Saoedi-Arabië 1927 tot heden) en ‘hybride dictaturen’. Ezrow & Frantz noemen het Cuba van Fidel Castro en de PCC, de communistische partij van Cuba, een hybride dictatuur.

Twee andere vormen van dictatorschap heb ik in *Het dictatorvirus* toegevoegd: het pausschap en de ‘democratische dictator’. Aan elk van deze vormen wijd ik een apart hoofdstuk.